

Gorazd Sotošek
Zavod RS za šolstvo

Medvrstniško izključevanje pri pouku predmeta šport

Povzetek: Šolski šport nudi veliko možnosti, da se učenci učijo tudi strpnosti do drugačnosti. To je še toliko bolj nujno, ker so razlike v gibalnih sposobnostih učencev vse večje, večajo se socialne razlike, vedno številčnejši pa so tudi učenci iz drugih kulturnih in jezikovnih okolij. Medvrstniško izključevanje pri predmetu šport v osnovnih šolah je pojav, ki ga je po mnenju mnogih učiteljev tega predmeta vredno in potrebno obravnavati. Najpogostejši vzroki izključevanja so gibalna nekompetentnost, prekomerna telesna masa in karakterne lastnosti, sledi jim socialni status. Za izključenega učenca je problem zelo boleč in pogosto ga poskuša reševati z izogibanjem aktivnostim ali kar celotnim uram predmeta šport. Učitelji športa morajo problem izključevanja ozavestiti in znati pristopiti k reševanju. Najpogosteje uporabljane metode reševanja so razgovori s povzročitelji in prizadetimi ter prilagajanje pravil športnih dejavnosti. **Ključne besede:** predmet šport, osnovna šola, medvrstniško izključevanje. **Peer Exclusion in Physical Education Lessons. Abstract:** School sports offer many opportunities for pupils to learn to be tolerant towards difference. This is all the more necessary because the differences in the motor skills of pupils are increasing, as are the social differences; moreover, there is a growing number of pupils from other cultural and linguistic environments. Peer exclusion in physical education lessons in primary schools is a phenomenon that many teachers of the subject feel is worthy of discussion. The most common reasons for exclusion are motor incompetence, excessive body weight, and character traits, followed by social status. For the excluded pupil this is a very painful situation, which he or she often tries to solve by avoiding these activities or even physical education lessons altogether. Physical education teachers must be aware of the problem of exclusion and know how to tackle solving it. The most commonly used methods for solving it are talks with those responsible and those hurt by the exclusion, and adjustment of rules for sports activities. **Key words:** physical education lessons, primary school, peer exclusion.

Uvod

V osnovnih in srednjih šolah se vedno pogosteje srečujemo z učenci in dijaki družbenih, kulturnih in socialnih okolij, ki se med sabo čedalje bolj razlikujejo. Pri predmetu šport v osnovnih šolah oziroma športni vzgoji v srednjih šolah se tem razlikam pridružujejo še vse večje razlike v gibalnih sposobnostih učencev in dijakov. Večanje razpona potrjujejo tudi raziskave (Strel, Starc, Jurak, Kovač, 2012). Ta širši razpon seveda opažajo tudi športni pedagogi, kar jim povzroča nemalo težav pri poučevanju.

K vse večji različnosti šolskega okolja pripomorejo tudi sistemske spremembe v izobraževanju z inkluzijo otrok s posebnimi potrebami (Kovač, Jurak, 2010).

Cilji izobraževanja vključujejo tudi cilje socialno-integracijske narave. To pomeni, da poskušamo zmanjšati raven socialne izključenosti, povečati pa splošno kompetentnost učencev ter v večji meri usposobiti mlade za strpno sobivanje. Takšna je tudi usmeritev, ki je zapisana v Resoluciji Evropskega parlamenta (EP, 2007). Da bi dosegli tako zahtevne cilje, je potrebno spreminjati naše delovanje na različnih ravneh. S sistemskimi in kurikularnimi ukrepi lahko dosežemo le del ciljev,

predvsem je potrebno delo na didaktični in odnosni (vzgojni) ravni.

Medvrstniško izključevanje pri predmetu šport

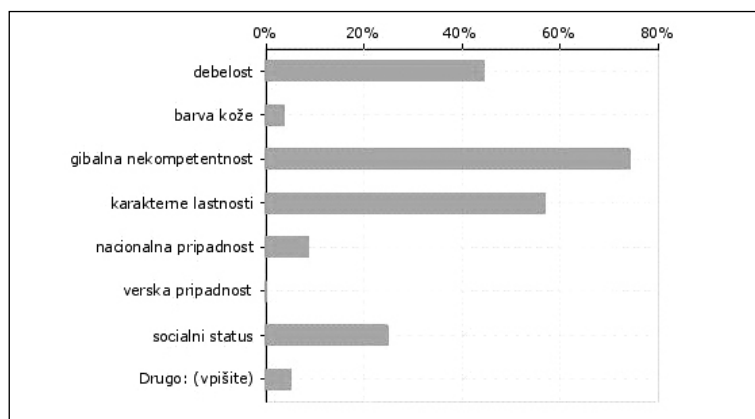
Tako iz lastnih pedagoških izkušenj kot pri delu s šolami opažamo, da do neželenih oblik obnašanja prihaja tudi pri urah predmeta šport. Pri tem imamo v mislih pojav medvrstniškega izključevanja. Do diskriminacijskih oblik vedenja prihaja na osnovi različnih dejavnikov ter pri različnih učnih sklopih oziroma športnih vsebinah. Opaziti je mogoče zlasti odklonilen odnos do manj spretnih učencev, do učencev močnejše postave, do tistih, ki pripadajo socialno nepriviligiranim skupinam, pripadnikom nacionalnih manjšin ter drugim. Nekateri učenci zato doživljajo izključevanje, npr. pri športnih igrah ali celo zasmehovanje. To nemalokrat povzroči izogibanje vadbi pri predmetu šport, torej pri predmetu, ki je mladim blizu. Hkrati pa gre za predmet, kjer so vzgojni in socializacijski cilji v učnem načrtu prav tako poudarjeni kot tisti s področja pridobivanja gibalnega znanja. Čeprav mednarodne raziskave izključevanje v šoli merijo običajno na področju funkcionalnih znanj, ocenjujemo področje športa kot enega tistih, ki lahko vključevanje učencev bodisi spodbujajo bodisi ovirajo.

Do izključevanja v osnovnih šolah prihaja torej v obdobju poznega otroštva, v katerem je zelo pomembna pozitivna samopodoba. Otroci z višjim samospoštovanjem lažje sprejemajo dosežke in prispevke drugih ter sodelujejo v skupini, hkrati

pa znajo bolj realistično oceniti svoje dosežke (Cecić Erpič, 2007).

Zaradi vsega zapisanega sta se problema izključevanja lotila avtor in Špela Bergoč, svetovalka za športno vzgojo in sodelavka na Zavodu RS za šolstvo. Delo je potekalo v okviru mednarodnega programa za profesionalni razvoj učiteljev Pestalozzi, ki ga vodi Svet Evrope. Naslov modula je Physical education and sport for democracy and human rights (SPORT). Za uvodno odkrivanje omenjenega problema je bil pripravljen elektronski vprašalnik, ki je bil poslan učiteljem športa osnovnih šol vzhodnega dela Slovenije. Na vprašalnik se je odzvalo in odgovorilo 81 učiteljev. Dobljeni rezultati so nas kar nekoliko presenetili, saj do sedaj o izključevanju med učenci nismo govorili, prav tako tega niso izpostavljali učitelji športa oziroma športne vzgoje. Velika večina anketiranih učiteljev namreč meni, da je medvrstniško izključevanje problem, ki bi ga nujno morali obravnavati na naših skupnih srečanjih. Da bi ga morali ozavestiti in reševati meni 62 % anketiranih, da je potrebno to storiti vsaj občasno pa 33 %. Dodati je treba, da v anketiranje oz. v raziskavo niso bili vključeni učitelji razrednega pouka, torej podatkov o tem problemu za prvo vzgojno-izobraževalno obdobje nimamo. Glede na dosedanje ugotovitve bi bilo nujno izpeljati tudi ta del raziskave in predvidevamo lahko, da bi dobili podobne rezultate.

Kateri so po mnenju anketiranih najpogostejši vzroki za medvrstniško izključevanje prikazuje Slika 1. Med najpogostejše vzroke spadajo gibalna nekompetentnost, karakterne lastnosti in preko-

Slika 1: Najpogostejši vzroki za medvrstniško izključevanje

merna telesna masa. Opazen vzrok je še socialni status, drugi vzroki so po mnenju anketiranih manj pomembni.

Pri tem se zastavlja vprašanje, v kolikšni meri anketirani učitelji sploh prepoznajo situacije, v katerih se pojavlja izključevanje pri športu. Za prikaz tipičnih primerov medvrstniškega izključevanja je bil na eni izmed osnovnih šol posnet krajši video. Ogledali smo si ga na sestanku z izbranimi učitelji športa in ob ogledu ugotovili, da posnetek vsebuje številne elemente izključevanja iz njihove lastne prakse, česar prej niso zaznavali.

Posneti so bili naslednji primeri:

- učenci se v uvodnem delu ure lovijo v parih in pri tem nekoga nočejo loviti oz. biti z njim v paru,
- dva učenca izbirata člane skupine (volita), pri tem pa je nekdo vedno zadnji ali pa ga sošolci celo očitno zavrnejo, ko bi kot zadnji moral v njihovo skupino,
- pri izbiranju večih skupin učencev skupina noče sprejeti nekega učenca, nanj tudi zvrnejo krivdo za slabe rezultate v tekmovalnih situacijah.

Seveda obstaja še vrsta drugih situacij, ko je medvrstniško izključevanje zelo očitno ali pa bolj prikrito. Takšni primeri so pogosti pri športnih igrah, ko nek učenec sploh ne dobi podane žoge, pri štafetnih igrah ali plesu, kjer nihče noče biti v paru z izključevanim učencem in pri športnih tekmovaljih ter drugih tekmovalnih situacijah.

Kako preprečevati medvrstniško izključevanje?

Prvi korak k preprečevanju izključevanja je vsekakor ozaveščanje učiteljev o obstoječem problemu. Zavedati se je treba, da je za izključenega učenca to zelo boleče dogajanje, za katerega največkrat ni sam kriv in ga zelo težko prepriča ali se mu izogne. Prizadeti se začno izogibati posameznim dejavnostim z navajanjem različnih navideznih vzrokov ali kar uram športa. Verjetno je to v posameznih primerih tudi vzrok za pridobivanje izsiljenih in neutemeljenih zdravniških opravičil. Preventivno delovanje in ozaveščanje je po našem mnenju najučinkovitejša oblika preprečevanja tega pojava. V prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju so v učnih načrtih vključene tudi vsebine o različnih socialnih skupnostih, ki jih so del našega

vsakdanjega življenja ter o pravicah in dolžnostih, ki jih imamo v okviru teh. Izstopa seveda tematski sklop z naslovom Odnosi v Učnem načrtu za predmet spoznavanje okolja. Tudi medpredmetno povezovanje ponuja številne možnosti, da pri predmetu šport predstavimo oziroma izpeljemo življenjske situacije bolj praktično. Predmet šport predstavlja osmišljen in življenjski kontekst za številne druge predmetne vsebine. Pri tem imamo v mislih odnose med ljudmi, nujnost upoštevanja različnih pravil, spoštovanja različnosti med nami, sprejemanje drugačnosti, nujnost sodelovanja, pripadnost, pomoč šibkejšim itd.

Naslednji korak je prepoznavanje takšnih situacij med samim procesom pouka. Če smo med samo vadbo vsaj malo pozorni na problem izključevanja, bo ta hitro prepoznan. Brez slednjega učitelj ne more ustrezno ukrepati in izpeljati pouka tako, da do takšnih dogodkov ne bi prihajalo. Učitelj si lahko po končani učni uri tudi zabeleži svoje lastne zaznave o tem problemu pri učencih v različnih segmentih vadbe in med seboj primerja različne oddelke.

Po našem mnenju je najučinkovitejši ukrep učitelja predvsem prilagajanje pravil in takšna oblika organizacije ure, ki onemogoča kakšne koli možnosti izključevanja.

Kako pa lahko učitelj ukrepa, ko do izključevanja že pride? Možnosti je precej, vendar bomo v tem članku izpostavili samo nekatere:

- razgovor z učencem ali skupino, ki izključuje,
- razgovor ali problemska delavnica z vsemi učenci pri razredni uri,
- izkušnja izključenosti za učence, ki izključujejo, in razgovor o tem, kako so se pri tem počutili,
- prilagajanje pravil športne dejavnosti in takšna organizacija vadbe, da so vključeni vsi učenci.

Anketirani učitelji so kot dva dodatna možna ukrepa navedli še razgovor s starši izključevalca in izključenega učenca ter vadbo v čim bolj homogenih skupinah glede na sposobnosti učencev. Če, oziroma bolje kadar do izključevanja pride, se je potrebno z učenci pogovarjati. V ta proces se lahko vključijo tudi šolska svetovalna služba in starši učencev.

Dosledno ukrepanje s strani učitelja je zelo pomembno, saj se v raznovrstnih vsebinah in nepredvidljivih situacijah tega predmeta lahko hitro vsak posameznik znajde v vlogi izključenega.

Zaključek

V svetu je preprečevanje socialnega, družbenega ali katere koli druge oblike izključevanja v izobraževanju ena tistih tém, ki stopajo vedno bolj v ospredje. V osnovni šoli lahko dalj časa trajajoč in s strani učitelja neopažen pojav izključevanja, ki predstavlja neke vrste trpinčenje, pusti trajne posledice pri učencih, medtem ko lahko v srednji šoli to ravnanje in nereševanje tega problema vodi celo v izstop dijakov iz izobraževanja. Zavedati se je treba, da »izgubljanje« dijakov na izobraževalni poti predstavlja za posameznika in njegove bližnje hudo osebno škodo, prav tako pa je to dolgoročna izguba za celotno družbo.

Želimo si, da bi predmet šport predstavljal enega glavnih dejavnikov za povečevanje socialno-integracijske funkcije šole. Zato je nujno, da učitelji medvrstniško izključevanje ozavestijo, pouk športa pa že vnaprej načrtujejo in izpeljejo tako, da do tega pojava ne bi prihajalo oziroma vsaj v najmanjši možni meri. Odlično priložnost za poglobljeno privzganjanje strpnosti med učenci ponuja na novo uveden neobvezni izbirni predmet šport.

Cilji in vsebine učnega načrta dopolnjujejo redni program športa, kot izhodišče pri pripravi pa je na prvem mestu izpostavljeno spoštovanje načela enakih možnosti za vse učence in upoštevanje njihove različnosti in drugačnosti (Kovač, 2013). ■

Viri in literatura

1. Kovač, M., Jurak, G. (2010). *Izpeljava športne vzgoje: didaktični pojavi, športni programi in učno okolje*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
2. Strel, J., Starc, G., Jurak, G., Kovač, M. (2012). *Primerjava telesnega in gibalnega razvoja otrok in mladine v Sloveniji med leti 1990–2010*. Dostopno: <https://skupnost.sio.si/course/view.php?id=35> (6. 3. 2015).
3. Ceci Erpič, S. (2007). Psihosocialni razvoj v obdobju poznega otroštva in mladostništva (str. 72-87). V: B. Škof (Ur.), *Šport po meri otrok in mladostnikov*. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za kineziologijo.
4. *Resolucija Evropskega parlamenta z dne 27. septembra 2007 o učinkovitosti in pravičnosti v evropskih sistemih izobraževanja in usposabljanja* (2007). Dostopno: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0417+0+DOC+XML+V0//SL> (6. 3. 2015).
5. Kolar, M. (2011). *Program osnovna šola – Spoznavanje okolja – Učni načrt*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.
6. Kovač, M. (2013). *Program osnovna šola – Šport – Neobvezni izbirni predmet – Učni načrt*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, šolstvo in šport; Zavod RS za šolstvo.